

**Çağdaş Tefsirlerde Kitab-ı Mukaddes Nakillerinin Kullanımı: *İlmin Işığında*
Asrın Kur'an Tefsiri Örneği**

Abdurrahim KAPLAN*

Öz

Tefsir ilminin tedvininden bugüne kadar Kur'ân'ın anlaşılması için müfessirler yoğun çaba içerisine girmiştir. Her dönemin farklı yöntemi olmakla beraber, geçmiş ümmetlerin hayatları ve peygamberler ile ilgili ayetlerin tefsirinde isrâiliyyât nakilleri her zaman başvurulan ilk kaynaklar olmuştur. Klasik dönemde Deylemî (öl. 593/1197), Safedî (öl. 696/1296) ve Bikâî (öl. 885/1480) dışındaki müfessirlerin büyük çoğunluğu isrâiliyyât ile ilgili nakilleri İslâm'a sonradan girmiş Ehl-i Kitab kökenli şahıslardan temin ederken çağdaş müfessirlerde ise bu bilgiler daha çok doğrudan Kitab-ı Mukaddes'ten elde edilmeye çalışılmıştır. Çağdaş tefsirciler arasında yer alan Celal Yıldırım, tefsirinde ayetleri rivayet ve dirayet yöntemlerine uygun olarak açıklamakla beraber birçok konu ve yerde Kitab-ı Mukaddes'ten nakiller getirmiştir. Çağdaş müfessirler tarafından muhtelif yöntemlerle ele alınmış olan Kitab-ı Mukaddes nakillerinin en kapsamlı şekilde alındığı tefsirlerden birisi Celal Yıldırım'ın (öl. 2019) *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri* adlı eseridir. Bu makalede Celal Yıldırım'ın tefsirinde Kitab-ı Mukaddes nakillerinin ele alınış biçimi hakkında genel bir değerlendirme ortaya konmuş, sonrasında ise Kitab-ı Mukaddes nakillerinden nasıl yararlandığı örneklerle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ku'ân, Tefsir, İsrâiliyyât, Kitab-ı Mukaddes, Celal Yıldırım,

The Use of Commentaries of Holy Bible in Contemporary Interpretation: Example of Interpretation of the Qur'an in the Light of Science

Abstract

The commentator scholars have been working intensely to understand the Qur'an from the beginning of tafsir science to date. Although each era had a different method, Bible transfers have always been the first references in the interpretation of the verses related to the lives of the past nations and the prophets. In the classical period Deylemi (d. 593/1197), Safedi (d. 696/1296) and other than Bikai (885/1480), the majority of the commentators obtained the transfers related to israeliyyat from people of Ahl Al-Kitab origin who later entered Islam, while the modern commentators tried to obtain this information more directly from the Kitab al-Muqaddes. In classical tafsir, transfers regarding Israeli were obtained from People of the Book who accept Islam later on. However, in contemporary tafsir, such information was obtained directly from the Bible. Celal Yıldırım, who is one of the contemporary interpreters, explained the verses in his interpretation in accordance with the methods of narration and wisdom in addition to brought comments in many subjects from the Bible. The work of Celal Yıldırım's (date of death.2019) called, Interpretation of the Qur'an in the Light of Science, is one of the most comprehensive interpretations of Bible, which have been

* Dr. Öğretim Üyesi. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Bölümü. nureyn47@hotmail.com.

ORCID: [0000-0002-6259-0726](https://orcid.org/0000-0002-6259-0726).

Bu makale "iThenticate" intihal tarama programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

Gönderim Tarihi: 14 Mart 2020. **Kabul Tarihi:** 24 Nisan 2020. **Yayın Tarihi:** 30 Nisan 2020.

Makale Tipi: Araştırma Makalesi.

DOI Numarası: 10.31121/tader.703844.

ATIF: Kaplan, Abdurrahim. "Çağdaş Tefsirlerde Kitab-ı Mukaddes Nakillerinin Kullanımı: *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri* Örneği". Tefsir Araştırmaları Dergisi (TADER) 4 / 1 (Nisan 2020): 129-148.

dealt by recent scholars by various methods. In this article, a general assessment of the way Bible interpretation handled in Celal Yıldırım's tafsir was presented, and then showing examples of how he benefited from the Israeli/Bible interpretation.

Keywords: Qur'an, Tafsir, Israeli, Bible, Celal Yıldırım.

Giriş

Tefsirde isrâiliyyât meselesi, Hz. Peygamber döneminden başlayıp günümüze kadar devam eden bir konudur.¹ Sahabe, Hz. Peygamber'in kendilerine çizdiği sınır mesabesinde Ehl-i Kitab'a soruyordu. İslâm'a muvafık olan haberleri esas alıp aykırı gördükleri haberleri red ederdi. İslâm'ın bir hususta beyanının olmadığı konularda ise tevakkuf ederlerdi.² Müfessirlerin eserlerine almaktan geri kalamadıkları konulardan biri hiç şüphesiz isrâiliyyât'tır.³ İsrâiliyyât kavramının ilk defa geçtiği eserlerden biri Vehb. b. Münebbih'e (öl. 114/732) ait olduğu kabul edilen "Kitâbü'l-İsrâiliyyât" adıyla kaleme alınan kitaptır.⁴ İsrâil kelimesi, Hz. Yakub'un ismi veya lakabı olarak da bilinmektedir.⁵ İsrâiliyyât, ağırlıklı olarak Yahudi kısmen de Hıristiyan eserlerinden nakledilen "efsane, kıssa, olay veya bilgi" anlamını da taşımaktadır.⁶ İsrâiliyyât, Ehl-i Kitab'a ait bir eserden nakledilen "kıssa veya hâdise" anlamına da gelmektedir.⁷ Çağdaş İslâmî tefsirlerde ise kâinatın yaratılışı, salihler ve peygamberler ile ilgili Yahudi kökenli olduğu varsayılan, dolayısıyla İslâm'a yabancı olan rivayet ve malzemelerin tümünü ifade eder.⁸ Bu eserlerde ağırlıklı olarak doğrudan Kitab-ı Mukaddes nakillerinden istifade edilir. İsrâiliyyât ile ilgili kısa açıklamalardan sonra müellifin bu konu hakkındaki görüşüne değinip isrâiliyyât/Kitab-ı Mukaddes ile ilgili yaklaşımını inceleyeceğiz.

Velûd bir yazar olan Celal Yıldırım'ın telif ettiği eser sayısı ile ilgili net bir rakam verilmemekle beraber birçok eser yazdığı bilinmektedir. Yalnız bir ilim dalıyla uğraşmamış, birçok ilimle uğraşarak Kur'ân, tefsîr, ahkâm ve tarih gibi birçok alanda kendisinden sonra gelecek ilim erbabına kaynaklık edecek eserler yazmıştır. Bu eserleri onun ne kadar derin bir İslâmî kültüre sahip olduğunun açık kanıtıdır. Bilhassa ilmî kudret ve otoritesini "*İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*" adlı tefsîr

¹ İslamiyet'in zuhur ettiği ilk yıllarda Hz. Peygamber'in İsrailoğullarından nakilde bulunmayı uygun görmediği, İslam dininin temellerinin oturduğu sonraki yıllarda ise buna müsaade ettiği ile ilgili rivayetler mevcuttur. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bk. M. J. Kister, İsrailoğullarından Nakilde Bulunma Meselesi, Çev. Cemal Ağırman, *Cumburiyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/1 (2001), 131.

² Muhammed Hüseyin ez-Zehabi, *Tefsir ve Hadiste İsrâiliyyât* (İstanbul: Rağbet Yayınları İstanbul 2011), 84.

³ Mustafa Özel, Tefsir Kaynağı Olarak Kitab-ı Mukaddes: İbrahim Bikâi Örneği, *Cumburiyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/1 (2010), 72.

⁴ Remzi Na'nâa, *el-İsrâiliyyât ve Eserubâ fi Kütiibi't-Tefsîr* (Beyrut: Dârul-Kalem, 1970), 185.

⁵ Firûzâbâdi Ebû't-Tâhîr Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed, *el-Kâmûsü'l-Mubîd Tercümesi*, trc. Asım Efendi (İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1305), 4/ 1006-1007.

⁶ İbrâhim Hatipoğlu, "İsrâiliyyât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/ 195.

⁷ Muhammed Ebû Şehbe, *el-İsrâiliyyât ve'l-Mevdûât fi Kütiibi't-Tefsîr* (Kahire: Mektebetü's-Sünne, 1408), 12.

⁸ Roberto Tottolî, "İslâmî Literatürde İsrâiliyyât Teriminin Kökeni ve Kullanımı", çev. Mesut Kaya, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 10/2 (2010), 201.

kitabıyla ortaya koymuştur. Bu eser, hak ettiği şöhreti yakalayamamış olmakla beraber bütün yönleriyle incelenmeyi, üzerinde çalışılmayı ziyadesiyle hak etmiştir. Rivayet ve dirayet tefsirinde bulunması gereken pekçok vasfa haiz olan eser, ayetleri tefsir ederken Kur'ân'ı Kur'ân ile sahabe ve tabiin kavli fıkıh, kelam, kıraat, sarf, nahiv ve lügat ilimleri yönünden de ele almıştır. Ayrıca eser, Kur'ân ilimleri açısından incelendiğinde muhkem ve müteşabih, müşkilü'l-Kur'ân, emsâlü'l-Kur'ân, sebebi nuzul, Mekki-Medenî gibi birçok hususta ön plana çıkmayı hak eden bir tefsir kaynağı konumundadır. Bu Makalede eserini büyük bir titizlikle kaleme alan müellifin, Kitab-ı Mukaddes olarak nitelendirilecek haberlerin naklinde ihtiyatlı davranıp davranmadığı, bu nakillerde değerlendirme yoluna gidip gitmediği ve bu konudaki hassasiyeti tespit edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca Kitab-ı Mukaddes nakillerinde uydurma ve asılsız haberleri belirtip belirtmediği ve bu nakillere yönelik tutumu tespit edilmeye çalışılacaktır.

1. Tefsirinde İsrâiliyyâta Yaklaşımı

Celal Yıldırım'ın isrâiliyyâta, klasik bir yöntemle yaklaştığını söylemek yanlış olur. Müellif, isrâiliyyât nakilleriyle meşhur olmuş Ka'bu'l-Ahbâr (öl. 35/655), Vehb b. Münebbih (öl. 113/731), Abdulmelik b. Cüreyc (öl. 150/757) gibi şahıslardan ziyade doğrudan Kitab-ı Mukaddes'ten istifade etmeyi yeğlemiştir. Bu yöntemi birçok yerde Elmalılı gibi çağdaş müfessirler kullanmış ve tahrife yönelik birçok konuya itiraz etmişlerdir.⁹ Bunu yaparken Kitab-ı Mukaddes bilgilerini Kur'ân'a arz etmiş, İslâm inancına aykırı görüşlere itiraz etmiş veya bu görüşleri reddetmiştir. Müellifin Kitab-ı Mukaddes nakillerindeki yöntemi ilk olmadığı gibi son da değildir. O, bu yöntemle klasik dönem müfessirleri olan Deylemî, Safedî,¹⁰ Bikâî¹¹ gibi müfessirlerin yöntemini takip etmiştir. Çağdaş dönemde ise ondan önce Elmalılı ve Mevdûdî gibi bir çok müfessir bu yöntemi kullanmıştır. Müellif bu yöntemle hem isrâilî haberlerden istifade düzeyini okuyucuya göstermekte hem de okuyucuya her iki kaynağı karşılaştırma imkânı sunmaktadır. Yıldırım, Hz. Peygamber'in müjdelmesi, Hz. Mûsâ'nın Firavun ve israiloğulları ile yaşadığı olaylar, cumartesi yasağı, on emir, ahkâm ayetlerinin yorumlanması, geçmiş ümmet ve peygamberlerin kıssaları gibi birçok konuda Kitab-ı Mukaddes'ten yararlanmıştır. İslâm inancına aykırı olmayan nakilleri tercih ederek bu konuda hassas davranmaya

⁹ Elmalılı, Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Peygamber'i müjdeleyen birçok yerden nakil getirmektedir. Nakillerden sonra Yahudî ve Hıristiyanların aslını değil yalnızca manasını gizlemek maksadıyla yanlış te'villerle tahrif etmek istedikleri ayetlerdir diyerek bu konuda tahrife gittiklerini konuyu Kur'an'a arz ederek ispat etmeye çalışmaktadır. Bk. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Akçağ Yayınları, 2016), 1/ 493-494.

¹⁰ Enes Büyük, Tefsirde İsrâiliyyâta Dair Bazı Tespit ve İddiaların Değerlendirilmesi, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Dergisi*, 23/2 (2019), 768.

¹¹ Abdurrahim Kaplan, "Bikâ'î'nin Nazmü'd-Dürer Adlı Tefsirinde İsrâiliyyât- Amaç, Dayanak ve Sınırlar –", *JASSS sy.* 71 (2018), 293.

çalışmıştır. Nitekim genel görüşe göre muteber hadis kitaplarımızda yer alan sahih rivayetler İslam'a uygun olan haberlerdir.¹²

Celal Yıldırım, tefsirinde birçok yerde Kitab-ı Mukaddes nakillerine karşılaştırmalı olarak yer vermiştir. Başta Yahudiler olmak üzere Ehl-i Kitab'ın kendilerine nazil olan kitapların bilgilerini değiştirdiklerini ortaya koymuş, onunla amel etmediklerini ortaya çıkarmış¹³ birçok belgenin Ehl-i Kitab tarafından gizlenerek Tevrât ve İncil nüshalarından çıkarıldığını ispat etmeyi hedeflemiştir.

Müellif, bazı yerlerde Tevrât'ta yer alan hükümlerle alakalı değerlendirmede bulunarak Kur'ân hükümlerinin beşer için daha uygulanabilir olduğunu ortaya çıkarmaya çalışmıştır.¹⁴ Kadınların ay hali ile ilgili Kur'ân ve Tevrât üzerinde yaptığı karşılaştırmada Kur'ân hükmünün kadınlar için daha isabetli olduğunu ifade etmiştir. O, Tevrât'taki tahrif edilmiş hükümlerin kadınlar için çok sıkıcı ve külfetli olduğunu, Kur'ân'daki hükümlerin ise kadınların sorunlarını ortadan kaldırmak için her türlü esas ve prensibi barındırdığını söylemiştir. O'na göre Kur'ân, tevhid inancının temel esaslarını muhafaza ederken, ferdin ve toplumun sağlıklı bir yaşam sürdürmesi için insanı da korumaya almıştır. Birçok Tevrât hükmünün günün şartlarına uymadığı gibi sosyal hayata hitap etmekten de uzaktır.¹⁵ Kur'ân ise Tevrât'ın tahrif olmuş hükümlerini tashih vazifesini üstlendiği gibi sağlıklı nesillerin inşası için uygun hükümler de getirmiştir.¹⁶ Müellif bütün bu değerlendirmeleri Ehl-i Kitab'ın tahrif yönünü eleştirmek, yanlışlıklarını ortaya çıkarmak gayesiyle yapmaktadır.

Bunların yanlışlığını Kitab-ı Mukaddes'ten getirdiği nakillerle ortaya koymaktadır. Kitab-ı Mukaddes'te tahrife gittikleri yerlerden biri, Hz. Mûsâ'nın (a.s) Tûr dağına gitmesi ile ilgili konudur. Hz. Mûsâ'nın kavminden kırk gün uzak kalması kavmi arasında otoriteyi sarsmış ve Samirî adında bir Yahudi onlara bir buzağı yapıp tapmalarını istemiştir. Müellif bu konuyu Kur'ân ve Kitab-ı Mukaddes bilgileriyle karşılaştırarak onların bu konudaki yanlışlarını ortaya çıkarmaktadır. Konu ile

¹² Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyât* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), 34.

¹³ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, 1/ 219-222.

¹⁴ Müellif, "Sana kadımların ay halini sorarlar". De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şunu iyi bilin ki, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever". (el-Bakara, 2/222) ayetinin tefsirinde ay halindeki kadının göbekte diz arası dışında diğer yerlerine dokunmanın mübah olduğunu buna karşılık mevcut Tevrât metninde ise kadının murdar sayıldığını şu nakille ortaya koymaktadır. "Kadınlardan kan gelmesinde, kadının yedi gün mundar sayılması lâzımdır. Bu sırada ona dokunanlar da bütün gün için mundar olurlar, Böyle bir kadının yattığı yatak, üzerinde oturduğu her şey mundardır. Bunlara dokunanlar da bütün gün için mundar olur, ancak yıkılarak ve elbiselerini yıkayarak temizlenebilirler. Böyle bir kadınla yatan erkek mundar olur ve onun da üzerinde yattığı her şey mundar sayılır. Kanı kesilen kadın da İki kumru ya da güvercin palazını kurban olarak sunmak zorundadır. Ama bundan önce o da yıkacak ve elbiselerini yıkayacaktır. (Levililer,15/19-24). "Adet mundarlığında iken çıplaklığını açmak için bir kadına yaklaşmayacaksınız" (Levililer, 18/19) şeklindeki ifadeler kadın için çok sıkıcı ve külfetli iken Kur'ân'ın ifadeleri toplum düzenini aile huzurunu, kadının onurunu muhafaza edici niteliktedir. Bk. Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, 2/ 616.

¹⁵ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, 2/ 617.

¹⁶ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, 2/ 618.

ilgili ayet şöyledir: " Bu adam, onlar için, böğürebilen bir buzağı heykeli icat etti. Bunun üzerine: İşte, dediler, bu, sizin de Mûsâ'nın da tanrısıdır. Fakat onu unuttu" (Ta-ha, 20/88). Konu ile ilgili Tevrât'taki ifade ise şöyledir: "Ve Mûsâ, Hârûn'a dedi: Bu kavim sana ne yaptı ki onun üzerine büyük suç getirdin? Ve Hârûn dedi: Efendimin öfkesi alevlenmesin; kavmi sen bilirsin, o kötülüğe amadedir. Çünkü bana dediler: Bizim için önümüzden gidecek ilâh yap" (Çıkış, 32/21-23). Yıldırım, konuyu her iki kaynaktan karşılaştırarak Tevrât'taki tahrifi ortaya çıkarır. Tevrât'taki bilgilere göre altın buzağıyı Hârûn (a.s) Peygamber yapmıştır. Ancak müellif, bu bilginin yanlış olduğunu ortaya çıkarır. Onların yanlışlığını vurgularken hiçbir peygamberin put yapmadığını, Allah'tan başka ilâh edinip tapmadığını ön plana çıkarır. Ancak müellif bununla da yetinmeyerek bu konuda Kur'an'ın bilgisine başvurur. Nitekim Kur'an, Tevrât'ın tahrif edilen bu bilgisini düzeltmektedir. Altın buzağının Hz. Hârûn tarafından yapılmadığını Samirî adında bir yahudî tarafından imal edildiğini haber vermektedir.¹⁷ Müellif bunu bir yöntem olarak kullanır ve bu konudaki yanlışlığı iki kitabı karşılaştırarak ortaya çıkarır. Bütün bu bilgiler Ehl-i Kitab'ın Kitab-ı Mukaddes'i tahrif ettiklerini göstermektedir. Nitekim Kur'an, Yahudilerin emelleri doğrultusunda Tevrât'ın değiştirildiğini haber verir.¹⁸ Konu ile ilgili ayet şöyledir: "(Yahudiler) Allah'ı gereği gibi tanımadılar. Çünkü "Allah hiçbir beşere bir şey indirmedir" dediler. De ki: Öyle ise Mûsâ'nın insanlara bir nûr ve hidayet olarak getirdiği Kitab'ı kim indirdi? Siz onu kâğıtlara yazıp (istediğinizi) açıklıyor, çoğunu da gizliyorsunuz. Sizin de atalarınızın da bilemediği şeyler (Kur'an'da) size öğretilmiştir. (Resûlüm) sen "Allah" de, sonra onları bırak, daldıkları bataklıkta oynayadursunlar!" (el-En'am, 6/91). Bu ayet Ehl-i Kitab'ın bir kısım bilgileri saklayıp bir kısmını açıkladığını Allah'ın kelimasına karşı işlerine geldiği gibi davrandığını ortaya koymaktadır.

Müellif, İncil nüshalarının yazılış sürecinden ve müelliflerinden bahsederken tahrife sebep olan hususları hatırlatmaya çalışır. M.S. 325 yılında İncilleri yazmak için İznik'te toplanan yazarların hiçbirinin Hz. İsa'yı görmediğini bu sebeple birçok konuda tahrif ve gizlemeye gittiklerini ifade etmektedir. İncil yazarları arasında Hz. İsa'yı görenin sadece Bernaba olduğunu bu İncilin de Hristiyanlar ve kilise tarafından çokça ön plana çıkarılmadığını ve bu İncilde saklanan birçok bilginin yer aldığını ifade etmektedir. Bernaba İncili'nin kilisenin bozuk akidesine uymaması Hz. Muhammed'in gelişini müjdeleyen birçok bilgiyi ihtiva etmesi yıllarca kilise tarafından gizlenmesinin sebebi olarak ortaya koymaktadır.¹⁹

¹⁷ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 8/ 3831.

¹⁸ Baki Adam, *Yahudiliğin İslam'a ve Hristiyanlığa Bakışı* (Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 1998), 147.

¹⁹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 2/818.

Müellif, ayrıca Ehl-i Kitab'ın din anlayışında birçok tahrife yönelmesini Tevrât ve İncil'de bir takım ayet ve kelimelere yanlış anlam vermelerine bağlamaktadır. Buna örnek olarak Yuhanna İncili'nde yer alan baba oğul kelimelerini vermektedir. Baba ve oğul tabirinin İsrailoğullarında daha çok öğretmen ve öğrenciler için kullanıldığını hatırlatmaktadır. Ancak öğretmen ve öğrenci için kullanılan zamanla bu kavramın Hıristiyanlar tarafından Rab karşılığı olarak kullanıldığını ifade etmektedir. İbranice İncil'de nasıl yazıldığı kesin olarak bilinmeyen baba tabiri Hıristiyanlar tarafından baba-oğul-Kutsal ruh şeklinde tanımlanarak üç ilah fikrinin doğmasına sebep olduklarını ortaya koymaya çalışmaktadır.²⁰

Müellifin Kitab-ı Mukaddes'te geçen konulara itiraz ettiği yerlerden biri de Hz. Lût (a.s) kıssasında Tevrât'ta asılsız ve ölçüsüz bilgilere yer verilerek konunun asıl mecrasından saptırılması ile ilgili bilgilerdir. Tevrât'ta Hz. Lût'un kızlarıyla aynı yatakta yattığının söylenmesi bir peygembere yapılabilecek en büyük iftira olduğu gibi Tevrât metninin de tahrif edildiğini ortaya koymaktadır. Müellif, peygamberlerin ismet sıfatına yakışmayacak bu tarz bilgileri kabul etmediği gibi İslam inancına aykırı olduğunu beyan eder ancak konu ile ilgili nakil yapmadan Tevrât'ta geçen yerle ilgili atıfta bulunur.²¹

Âyet ve hadislerden anlaşıldığı üzere Ehl-i Kitab, birçok konuda Tevrât ve İncil'e muhalif davranmıştır.²² Müellif tahrif ettikleri yerleri ispatlayıp onların aleyhinde kullanma gayesiyle birçok yerde Kitab-ı Mukaddes'ten nakiller getirmiştir. Konuyla ilgili örnek âyet şöyledir: “Sonra siz, birbirinizi öldüren, aranızdan bir takımı memleketlerinden süren, onlara karşı günah ve düşmanlıkta birleşen, onları çıkarmak haramken size esir olarak geldiklerinde fidyelerini vermeye kalkan kimlersiniz. Kitabın bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Aranızda böyle yapanın cezası ancak dünya hayatında rezil olmaktır. Ahiret gününde de azabın en şiddetlisine onlar uğrattılırlar. Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.” (el-Bakara, 2/85). Müellif, ayetin tefsirinde İsrailoğullarının Tevrât metnine muhalafet ettiklerini ispatlamak için Evs ve Hazrec kabileleri arasında cereyan eden savaşta Medinelilerin tutumlarından bahsetmektedir. Medineli Yahudilerin sulh yapmaları gereken yerde ikiye bölünerek savaşa taraf olduklarını, Evs ve Hazreçlilerle savaştıklarını ifade eder. Hâlbuki Tevrât metnindeki “Babana ve anana hürmet et. Tâ ki Allah'ın Rabbin sana vermekte olduğu toprakta ömrün uzun olsun. Katletmeyeceksin. Zina etmeyeceksin. Hırsızlık yapmayacaksın. Komşuna

²⁰ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 2/ 827.

²¹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 9/ 4412.

²² Hz. İsa'nın diliyle Kur'ân bizlere şu haberi vermektedir. “İsâ, “*şüphesiz ki ben Allah'ın kuluym, O bana kitap verdi ve beni peygamber kıldı: Ve nerede olursam olayım beni mübarek eyledi. Yaşadığım sürece bana namaz kılmamı ve zekât vermemi tavsiye etti. Anama iyilikte bulunmamı emretti; O beni bedbakt bir zorba yapmadı.*” (Meryem, 20/30-32).

karşı yalan şahadet etmiyeceksin. Komşunun evine tamah etmiyeceksin; komşunun karısına yahut kölesine yahut cariyesine yahut öküzüne yahut eşeğine ve komşunun hiçbir şeyine tama' etmiyeceksin” (Çıkış, 20). Bu ifadeler yaptıkları davranışı haram kılmıştır. Müellif, onların her bakımdan yanlış yolda olduklarını, Kur’ân'a inanmadıkları gibi inançlarına uygun amel etmediklerini ifade etmek suretiyle Tevrât hükümlerine muhalif davrandıklarını ortaya koymaktadır.²³

Müellifin Kitab-ı Mukaddes nakillerine yaklaşımı ile ilgili genel değerlendirmeden sonra birkaç başlık üzerinden örneklerle konuyu işleyiş tarzını ortaya koymaya çalışacağız. Eserini incelediğimizde birçok konuda Kitab-ı Mukaddes nakillerine değindiğine şahit olduk. Konunun makale olarak çalışılması örneklerin sınırlandırılmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak ileriki zamanda bu konunun araştırmacılar tarafından yüksek lisans veya doktora tezi olarak yazılmasının faydalı olacağı kanaatini taşıyoruz.

2. Celal Yıldırım’ın İsrailiyyâtı Ele Alış Biçimi

Dirayet ağırlıklı yöntemle tefsirini kaleme alan müellif, tefsir kaynaklarının esasını oluşturan Kur’ân, sünnet, sahabe ve tabiin kavli ile birlikte Kitab-ı Mukaddes nakillerini de kullanmaktadır. Hz. Âdem’in yaratılışı, geçmiş peygamberlerin ve ümmetlerinin hayatları, Hz. Peygamber’in gelişinin müjdelenmesi, Ashab-ı Kefh, Zülkarneyn, Yecüc ve Mecüc, Talût, Karûn, Harût ve Marût, Dabbetu’l-Arz, İsrailoğullarına verilen nimetler, on emir, Hz. Yusuf kıssasındaki farklılıklar, Tevrât’ta yer alan hükümler gibi birçok mevzu müellifin ele aldığı konular arasındadır. Müellifin israiliyyât/Kitab-ı Mukaddes nakillerini ele alış biçimini örneklendirerek birkaç konuyu burada zikretmekte fayda görüyoruz.

2.1. Peygamberler ile İlgili Yaptığı İsrailiyyât Nakilleri

2.1.1. Hz. Âdem ile İlgili Yaptığı Nakiller

Kur’ân, birçok yerde Hz. Âdem ve eşi Havva’dan bahsetmektedir. Şeytanın onlara vesvese verip ağacın meyvesinden yedirmesi, ebedilik ağacı, çürüyüp yok olmayacak bir mülkün kendisini aldatması, edep yerlerinin açılması, kendilerini örtmek için cennet yapraklarını kullanmaları ve cennetten kovulmaları gibi birçok yön dile getirilen konulardan bir kaçıdır. (Ta-ha, 20/120-123). Onlarla ilgili birçok konu merak edilmekle beraber cennetten kovulmalarıyla ilgili süreç ve yedikleri meyvenin cinsi müfessirlerce her daim merak konusu olmuştur. Birçok müfessir gibi Celal Yıldırım da tefsirinde Hz. Âdem’in şeytan ile arasında yaşanan diyalogu, cennetten çıkarılışı, yediği meyvenin

²³ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, 1/ 241.

cinsi ile ilgili farklı rivayetleri nakleder. Bu rivayetlerin bir kısmını doğrudan Kitab-ı Mukaddes'ten nakleder. Ancak bu bilgileri Kur'ân'a arz ederek tashih etmeye gayret gösterir. Konu ile ilgili Tevrât'tan getirdiği nakillerin birinde “Ve Rab Allah yerin toprağından adamı yaptı ve onun bur-nuna hayat nefesini üfledi ve adam yaşayan can oldu. Ve Rab Allah şarka doğru Aden'de bir bahçe dikdi ve yaptığı adamı oraya koydu. Ve Rab Allah görünüşü güzel ve yenilmesi iyi olan her ağacı ve bahçenin ortasında hayat ağacını ve iyilik ve kötülüğü bilme ağacını yerden bitirdi. Ve Rab Allah, adama emredip dedi: Bahçenin her ağacından istediğin gibi yer; fakat iyilik ve kötülüğü bilme ağa-cından yemiyeceksin; çünkü ondan yediğin günde mutlaka ölürsün” (Tekvîn, 2/7-17) denilmektedir.

Bu nakiller üzerinde bir değerlendirme yapan müellife göre Tevrât Âdem'in çıkarıldığı yer ile ilgili yanlış bilgi vermektedir. Tevrât'a göre Âdem'in çıkarıldığı yer doğuda yer alan Aden bahçeleri iken Kur'ân'ın ifadesine göre Âdem'in çıkarıldığı yer Adn cennetidir. Tevrât'ta Adn cenneti doğuda yer alan Aden bahçesi olarak çevrilmiş olup büyük bir hata yapılmıştır.²⁴

2.1.2. Hz. İdrîs ile İlgili Yaptığı Nakiller

Hz. İdrîs, Kur'ân'da ismi en az zikredilen peygamberlerdendir. İsmi ki yerde zikredilen Hz. İdris için Kur'ân şunu haber vermektedir: “Kitapta İdrîs'i de an çünkü o sadık bir peygamberdi. Biz Onu yüce bir makama yükselttik” (Meryem, 19/56-57). “İsmail'i, İdrîs'i, Zülkifl'i de hatırla. Bunların hepsi sabredenlerdi. Onları rahmetimize kabul ettik. Onlar hakikaten iyi kimselerdendi.” (el-Enbiyâ, 21/85). Kur'ân'da ismi geçen peygamberler ile ilgili detaylı bilgiye yer verilmez. Soyuları, kaç yıl yaşadıkları, gönderildikleri kavmin durumları ile ilgili etraflıca bilgilerin temininde güçlük yaşanmaktadır. Bu yüzden müfessirlerin çoğu bu tarz bilgileri Kitab-ı Mukaddes gibi kaynaklardan temin yoluna gitmiştir. Celal Yıldırım da geçmiş peygamberler ile ilgili detaylı bilgiye ulaşmak için doğrudan Kitab-ı Mukaddes'ten yararlanan müfessirlerdendir. Aynı şekilde Hz. İdrîs'in ismi ve soyu ile ilgili bilgilerin temininde de Kitab-ı Mukaddes'ten yararlanmıştır. Tevrât bilgilerinden istifade eden müfessirlerin bir kısmına göre, asıl adı Hanok'tur. Onlar bu hususta Tevrât'ın şu kayıtlarını dikkate almışlardır: “Ve Hanok altmış beş yaşında, Metuşelah'ın babası oldu ve Metuşelah'ın babası olduktan sonra, Hanok üç yüz yıl Allah ile yürüdü ve oğullar ve kızlar babası oldu ve Hanok'un bütün günleri üç yüz altmış beş yıl oldu ve Hanok Allah ile yürüdü ve gözden kayboldu; çünkü onu Allah aldı” (Tekvin, 5/21-24).

Müellif, Tevrât'tan yaptığı nakli değerlendirirken Tevrât'ın başka bölümünden istifade etmektedir. Değerlendirme sonucunda Hanok'un beşinci nesilde Âdem'e ulaştığını böylece Hz. İdrîs'in

²⁴ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, 8/3857.

Hız. Nuh'tan çok önce geldiğinin anlaşıldığını, Hız. Nuh'un da üçüncü batında Hız. İdris'e, yani Hanok'a ulaştığını ortaya çıkarmaktadır (Tekvin, 5/1-20).²⁵

2.1.3. Hız. Meryem ile İlgili Yaptığı Nakiller

Meryem suresi kadın ismi ile isimlendirilen tek suredir ve Kur'ân'da bu isim Meryem ve Meryem oğlu İsa şeklinde otuz dört yerde geçmektedir. Takva ve iffet timsali olan Hız. Meryem, kadınlar için üsve-i hasene olarak tarif edilmektedir. Hıristiyanlıkta Tanrı doğuran olarak nitelendirilen Meryem, Hıristiyanların ibadet hayatında da önemli bir yere sahiptir. Hız. Meryem'in günahattan berî olduğu ve ölümünden sonra semaya yükseltildiğine dair yaygın inanç vardır.²⁶

Hız. Meryem'in Hız. İsa'ya hamile kalması ve onu doğurması ile ilgili bilgiler Kur'ân'da řu ifadelerle geçmektedir: “Meryem dedi ki: Senden, çok esirgeyici olan Allah'a sığınırım! Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen (bana dokunma)” Melek: “Ben, yalnızca, sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamam için Rabbinin bir elçisiyim, dedi”. Meryem: “Bana bir insan eli değmediği, iffetsiz de olmadığım halde benim nasıl çocuğum olabilir? dedi”. Melek: Öyledir, dedi; “(zira) Rabbin buyurdu ki: Bu bana kolaydır. Çünkü biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, hüküm ve karara bağlanmış (ezelde olup bitmiş) bir iş idi”. “Meryem ona hamile kaldı. Bunun üzerine onunla (karnındaki çocukla) uzak bir yere çekildi. Doğum sancısı onu bir hurma ağacına (dayanmaya) sevketti.” “Keşke, dedi, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!” (Meryem, 19/18-23). Hız. Meryem, tertemiz bir kadın, iffetli bir ailede yetişmiş henüz anne karnındayken Allah'a adanmış, Hız. Zekeriyâ'nın gözetiminde büyümüş bir kadındır.²⁷ İffet timsali olarak bilinen Hız. Meryem, Cebrail'in üflemesiyle Hız. İsa'ya hamile kalmıştır. Nitekim tarih boyunca peygamberlerin tümü soylu, iffetli ve takva sahibi ailelerden seçilmiştir. Hız. İsa'da her peygamber gibi soylu ve iffetli bir aileden gelen bir peygamberdir. Hız. Meryem ile ilgili ayetlerin tefsirinde Kitab-ı Mukaddes bilgilerine başvuran müellif, İncilde Hız. İsa'nın doğum hadisesinin Kur'ân'a yakın bir anlam ve muhtevada anlatıldığını ifade eder. Konuyla ilgili Matta ve Luka İncillerinde farklı ifadelerin kullanıldığını ancak bunların birinin diğerini tamamlayıcı nitelikte olduğunu söyler.²⁸ Konu ile ilgili Matta İncilinden getirdiği nakil şöyledir: “Yakub Meryem'in kocası Yusuf'un babası olup Meryem'den de Mesih denilen İsa doğdu” (Matta, 1/16). Müellif, İncil pasajları arasında bağlantı kurar ve konuyla

²⁵ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 7/3743.

²⁶ Ömer Faruk Harman, “Meryem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 29/236.

²⁷ Seyyid Kutub, *fi Zülali'l-Kur'an*, trc. İ. Hakkı Şengüler, M. Emin Saraç, Bekir Karlığa (İstanbul, Hikmet Yayınları, tsz.), 9/501.

²⁸ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 7/ 3713.

ilgili bölümün alt kısmında kapalı ifadenin şu şekilde açıklandığını söyler: “Yusuf, Meryem'i kendine karı olarak almaktan korkma. Çünkü kendisinden doğmuş olan Ruhulkudüs'tendir ve bir oğul doğuracaktır” (Matta, 1/20).

Müellif, İncil pasajlarından yola çıkarak bu cümlelerden Meryem'in Yusuf adında bir gençle nişanlı olduğunun anlaşıldığını söylemektedir. Bu düşüncesini kuvvetlendirmek için Luka İncili'nden konuyla ilgili şu nakli yapar: “Altıncı ayda Allah tarafından Cebrail melek Galile'de Nasıra denilen şehre, Davud evinden Yusuf adındaki adama nişanlı olan kıza gönderildi. Kızın adı Meryem idi” (Luka, 1/26-29). Luka İncili'nde ise Hz. İsa'nın doğumuyla ilgili şu yanlış ifadeler yer alır: “O büyük olacak, O'na yüce Allah'ın oğlu denilecek” (Luka, 1/32).

Kur'ân'da Hz. Meryem'in İsa'yı doğurması ile ilgili detaylı bilgiler yer almamakla beraber Hz. İsa'nın doğumunun mucize olduğundan bahsedilmektedir. Müellif, Mevcut dört İncil 'de yer alan bilgileri karşılaştırarak İnciller arasındaki tutarsızlığı ortaya koymaktadır. Bernaba İncili'ni ayrı değerlendiren müellife göre Bernaba İncili ile diğer dört İncil arasında belirgin fark vardır. Nitekim aynı konu ile ilgili birden çok bilginin yer alması Kutsal kitapların tahrifata uğradığını göstermektedir.²⁹ Müellif, Tevrât'ın yüzlerce nüshasının yazılarak tahrife uğratıldığını, ahiret gibi önemli konuların içinden çıkarıldığını bütün bunlara rağmen bir kısım doğru bilgiler ihtiva ettiğini bu sebeple ondan nakilde bulunmanın doğru olduğunu savunmaktadır.³⁰

2.1.4. Hz. Mûsâ ile ilgili Yaptığı Nakiller

Hz. Mûsâ, (a.s) Kur'ân'da en detaylı şekilde yer alan ve Tevrât ile yüceltilen bir peygamberdir. Her peygamber gibi Hz. Mûsâ'nın gönderiliş amacı Kur'ân'ın ifadesiyle “iyilik edenlere Allah'ın nimetlerini tamamlamak, her şeyi açıklayıp, hidayete erdirmek ve rahmet etmek maksadıyladır” (el-En'am, 6/154). Hz. Mûsâ (a.s) Kur'ân'da son derece geniş bir perspektif içinde takdim edilir. Kavmi ile arasında yaşanan bir çok hâdis Kur'ân tarafından haber verilmekle beraber bu konuların detayı hakkında bilgi verilmez. Müfessirlerin çoğu Hz. Mûsâ a ve kavmi ile ilgili kapsamlı bilgilerin temini için ağırlıklı olarak Kitab-ı Mukaddes'e başvurmaktadır. Müellif Celal Yıldırım da Hz. Mûsâ ve kavmi arasında cereyan eden hâdiseler İsrailiyyât/Kitab-ı Mukaddes nakillerine başvurmaktadır. Konumuza örnek olacak ayet ve nakil şöyledir: “Ey Mûsâ! Seni milletinden daha çabuk gelmeye sevkeden nedir?” dedik. Mûsâ dedi ki: "Onlar ardımdadır, Rabbim! Hoşnut olman için Sana acele geldim" dedi” (Ta-Ha, 20/83-84). Anlaşılacağı üzere Hz. Mûsâ 'ya Tevrât indirileceği sırada Tur

²⁹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 2/ 815-816.

³⁰ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 2/ 817-818.

dağına çağrılır ancak beraberinde kavminden 70 kişilik bir grup getirmesi istenmektedir. Ne var ki sevinçten olacak ki Hz. Mûsâ kavmini beklemeden Tur dağına çıkar onlara: “Siz arkamdan beni takip edin, ben hemen va'dedilen yere gitmeliyim” diyerek, Tevrât levhalarını almak için kavminden önce Tur dağına çıkar. Kur'ân, kendisine Tevrât levhalarının verildiğini haber vermekle beraber ne şekilde verildiği ile ilgili herhangi bir bilgiye yer vermez. Konu ile ilgili kapsamlı bilgiler Tevrât'ta yer almaktadır. Tevrât'taki bilgilere göre: “Ve Mûsâ döndü ve şehadetin iki levhası elinde olarak dağdan indi. Levhaların iki tarafı yazılı idi; bir yüzü ve öbür yüzü yazılı idi. Ve levhalar Allah'ın işi idiler ve levhalar üzerine oyulmuş yazı, Allah'ın yazısı idi” (Çıkış, 32/15-18) denilmektedir. Müellif, İsrailoğullarının altın buzağıya tapması ve Hz. Mûsâ'nın buna tepki göstererek kırması ile ilgili Tevrât naklini de getirir. Tevrât'ta bu konuda: “Ve vaki oldu ki, Mûsâ ordugâha yaklaşınca buzağıyı ve oyunlarını gördü. Ve Mûsâ'nın öfkesi alevlendi ve elinden levhaları attı ve dağın eteğinde onları kırdı. Ve yaptıkları buzağıyı attı ve ateşte yaktı ve toz oluncaya kadar ezdi ve suyun yüzüne saçıp İsrailoğulları'na içirdi” (Tâ-Hâ, 20/83-84) denilmektedir. Müellif, konu ile ilgili Tevrât'tan yaptığı nakilleri değerlendirme cihetine gider; yaptığı nakilleri olduğu gibi kabul etmez. Kur'ân'a muhalif bir bilgi varsa onları düzeltme yolunu seçer. Nitekim bu konudaki Tevrât bilgileri için değerlendirmede bulunmaktadır. Müellif, Tevrât metninde Levhaların Allah tarafından hazırlanıp yazılı halde indirildiğinin ifade edildiğini bunun ise sünnetüllaha aykırı olduğunu söylemektedir. Çünkü bütün peygamberlere gönderilen kitaplar yazılmış halde indirilmemiştir. Gönderilen kitaplar meleğin kalbe ilka etmesiyle gerçekleşmiştir.³¹ Müellifin Tevrât metnine itiraz ettiği ikinci husus Hz. Mûsâ'nın öfkelenip elindeki levhaları dağın eteğine atıp kırdığı ile ilgili bilgilerdir. Ona göre böyle bir anlatım doğruluktan uzak olup Allah'ın sözü olamayacağıdır. Bir peygamberin öfkelenip Allah'ın kelamını fırlatması, kırıp parçalaması düşünülemez. Bu tarz bir yaklaşım peygamberleri rencide ettiği gibi onlara iftira niteliğindedir. Hem Tevrât'ta yer alan bu asılsız bilgi Kur'ân tarafından tashih edilmekte olup Hz. Mûsâ'nın elindeki levhaları gayet sakin ve dikkatli bir şekilde yere bıraktığını haber vermektedir.³²

2.1.5. Hz. Peygamber'in Müjdelenişi ile İlgili Nakiller

Allah, Kur'ân'da İsrailoğullarına vermiş olduğu nimetleri hatırlatarak, inzal edeceği Kur'ân'a uymalarını ve görevlendireceği peygambere ümmet olmalarını istemektedir. (el-Bakara, 40-41). Ayrıca kendilerine kitap verilenler Hz. Peygamber'i, kendi çocuklarını tanıdıkları kadar tanıdıklarını bütün bunlara rağmen nübüvvetini kabul etmediklerini haber vermektedir. (el-Bakara, 2/146; el-

³¹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 8/ 3831

³² Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 8/ 3833.

En'am, 6/20). Allah, İsrailoğullarının Tevrât'ı tasdik eden Kur'ân'a inanmalarını, inkâr hususunda öncü olmamalarını, kendilerine indirilen kitabı az bir kıymet karşılığında tahrif etmemeleri konusunda kendilerini uyarmaktadır (el-Bakara, 2/40-41). Kendi nefislerini unutarak insanlara iyiliği emretmenin yanlışlığını, Tevrât'ı okumalarına rağmen akıllarını kullanmamalarını da eleştirmektedir (el-Bakara, 2/42-44). Bütün bu ayetler Medine'deki Yahudi bilginlerin Hz. Muhammed'e uyma ve onunla ilgili Tevrât'ta yer alan belgelere inanıp ona göre amel etmeleri için nazil olmuştur. Hz. Peygamber'in döneminde yaşayan Yahudi halkı ahir zaman peygamberinin zuhur edeceğini biliyorlardı. Nitekim Hz. Peygamber'in Tevrât'ta tarif edilen özelliği o dönemde yaşayan bir kısım Yahudiyi ikna etmiş ve Müslüman olmalarını sağlamıştır.³³ Tahrife uğramış Tevrât'ta bu emir ve tavsiyelerin tümü yer almayıp kısmen değişmiş hali mevcuttur.³⁴ Tevrât'ta Hz. Peygamber'in geleceğini müjdeleyen ayet pasajları şöyledir: “Onlar için kardeşleri arasında bir peygamber çıkaracağım ve sözlerimi onun ağzına koyacağım ve ona emredeceğim her şeyi onlara söyleyecek ve vaki olacak ki benim ismimle söyleyeceği sözlerimi dinlemeyecek olan adamdan ben arıyacağım (mesul tutacağım).” “Bundan dolayı size derim, Allah'ın melekûtu sizden alınacak ve onun meyvelerini yetiştirecek bir millete verilecektir. Ve bu taşın üzerine düşen parçalanacak, o da kimin üzerine düşerse onu toz gibi dağıtacaktır” (Matta, 21/43-46). Müellif, bu nakillerle tahrife uğramış Tevrât'ta dahi Hz. Peygamber'in geleceğini müjdeleyen ayet pasajlarının olduğunu ispat etmeye çalışmaktadır.³⁵ Ayrıca Bernaba İncili'nin 16 yerinde Hz. Muhammed'ten ismen bahsedildiğini söyleyerek bu konuda yeterli delillerle konuyu açıklamaya çalışmaktadır.³⁶ Bernaba İncili'nde Hz. Peygamber'in gelişini müjdeleyen ayet pasajı ise şöyledir. “Beklenen tesellici Muhammed'dir. O Allah Resulüdür. Doğrusu Âdem Cennetten çıkarılınca Cennetin kapısının üstünde nurdan yazılı şu satırları gördü: Lâ İlahe İllallah Muhammed Resulüllah. Benden sonra hak söz ile peygamber gelecek ve onun dininin nihayeti olmayacaktır” (Bernaba, 43-44).

2.1.6. Ahkâm Konuları ile İlgili Yaptığı Nakiller

Lügatta karar, yargı, ilim, menetmek, önlemek gibi manalara gelen “ahkâm” kelimesi “hüküm”ün çoğuludur.³⁷ Hüküm, Yüce Allah'ın fiilleriyle ilgili hitabı olup, bu hitap daha sonra farz,

³³ Cemal Bedevi, Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Muhammed (s.a.v), *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11:1 (1998): 232.

³⁴ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, 1/ 164.

³⁵ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, 1/ 164-167.

³⁶ Bernaba; 39/14-42/13-44/19-54/1, 11-55/20, 24-82/16 -96/3, 7-96/ 11, 15 -97/4, 14 -136/18, 21-37/18, 21 -163/3, 8- 220/17, 20 -208/7.; Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, 1/ 412.

³⁷ Halil b. Ahmed, "Hkm" *Kitabü'l-Ayn*, thk. 'Abdulhamîd Hindâvî, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 1/ 343; İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemalüddîn Muhammed, *Lîsânu'l-Arab*, “hukm” (Beyrut, 1993), 951-954.

vacip, helal, haram, mubah, gibi konulara ayrılmıştır.³⁸ Ahkamu'l-Kur'ân ise, "ibâdât, muâmelât, ukubatla ilgili ayetlerin tefsirini konu alan ve bu dalda yazılan eserlerin ortak adıdır."³⁹ Fıkıh, kelimesi sözlükte "bir şeyi derinliğine anlamak, kavramak ve idrâk etmek" manasına gelmektedir.⁴⁰ Fıkhî tefsir ise Kur'ân'ın ibadet ve muamelat yönünü ele alan, ahkâm ile ilgili ayetleri açığa kavuşturarak bunlar ile ilgili hükümler ortaya koyan bir tefsir koludur.⁴¹ Başka bir ifadeyle Kur'ân'ın amel yönünü esas alarak, konu ile ilgili ayetleri açıklayan ve bu ayetlerden hüküm çıkaran tefsir dalıdır.⁴² Tarih boyunca Kur'ân'ın tümünü ele alan her müfessir ahkâm ile ilgili ayetlerin tefsiri için gayret göstermiştir. Bu ayetlerin ayetlerin tefsiri ağırlıklı olarak ayetin ayetle, hadisle sahabe ve tabiin kavliyle yapılmakla beraber bir kısım müfessir şer'u men kablena veya Kitab-ı Mukaddes nakillerinden istifade ederek de yapmıştır. Çünkü Kur'ân birçok konu ve yerde İslam öncesi şariatleri refarens göstermiştir. (Bk. el-Maide, 5/44-45- en-Nur, 24/2). Kendisine nübüvvet görevi verilen her peygamber yeni bir şariatle gelmekle beraber daha önce gönderilmiş peygamberlerin şariatlerinin bir kısım hükümleriyle de muhatap olmuştur. Çünkü bütün şariatlerin kaynağı birdir.⁴³ Müellif Celal Yıldırım da ahkâm ayetlerinin tefsirinde rivayet ve dirayet müfessirlerinin takip ettiği metotlarla beraber ahkâm ile ilgili birçok konu ve yerde doğrudan Kitab-ı Mukaddes'ten yararlanmayı bir yöntem olarak benimsemiştir.

a) Şarabın Haramlığı ile İlgili Yaptığı Nakil

Müellif Celal Yıldırım'ın Kitab-ı Mukaddes nakillerinden istifade ettiği konulardan biri şarap ile ilgili ayetlerdir. Konumuza örnek olacak ayet şöyledir: "Sana, şarap ve kumar hakkında soru sorarlar. "De ki: Her ikisinde de büyük bir günah ve insanlar için birtakım faydalar vardır." "Ancak her ikisinin de günahı faydasından daha büyüktür. Yine sana iyilik yolunda ne harcayacaklarını sorarlar." "İhtiyaç fazlasını de. Allah size âyetleri böyle açıklar ki düşünesiniz" (el-Bakara, 2/219). Müellif, ayetin tefsir ederken konu ile ilgili hadisleri nakletmektedir. Ayrıca konu ile ilgili Mezhep imamlarının görüşlerine değinmektedir. Semavî bütün dinlerin şarap ile mücadele ettiğini, şarabı yasakladığını yasağa uymayanları bir takım cezai müeyyideler ile karşı karşıya bıraktığını ifade etmektedir.⁴⁴ Yahudilerde şarabın yasak olduğunu Tevrât'tan getirdiği nakille ispatlamaktadır. Konu

³⁸ Mevlüt Güngör, *Fıkhî Tefsir Hareketi İlk Fıkhî Tefsir* (İstanbul: Kur'ân Kitaplığı, 1996), 58.

³⁹ Bedrettin Çetiner, "*Ahkâmı'l-Kur'ân*", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/552.

⁴⁰ Zebidî, Ebû'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed, *Tacü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. İbrahim Terzi, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, 1975), 9/402.

⁴¹ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 2/ 47.

⁴² Güngör, *Fıkhî Tefsir Hareketi*, 51.

⁴³ Muhammed Hamidullah, İslam Hukukunun Kaynakları Açısından Kitab-ı Mukaddes, çev. İbrahim Cânan, *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, 3/1 (1979): 389

⁴⁴ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 2/ 603.

ile ilgili Tevrât'tan şu nakilleri getirir: “Ve Rab, Mûsâ 'ya söyleyip dedi: İsrâiloğulları'na söyle ve onlara de: Bir erkek yahut bir kadın adanan nezir adağını adamak için kendini Rabbe ayırırsa, şaraptan ve içkiden çekinecek; şarap sirkesi ve içki sirkesi içmeyecek” (Sayılar, 6/2). Getirdiği bu nakille Tevrât'ta Yahudiler için şarabın yasak olduğunu delillendirmektedir. Müellif, ayrıca şarabın Hıristiyanlıkta da yasak olduğunu ortaya koymak için İncil'den de şu nakli yapar: “Onlar yemek yerken İsâ ekmek aldı, şükran duası edip parçaladı ve şakirtlere verdi ve dedi: Alın, yiyin, bu benim bednimdir.” “Ve bir kâse alıp şükretti ve onlara vererek dedi: Bundan hepiniz için. Çünkü bu benim kanım, günahların bağışlanması için birçokları uğrunda dökülen ahdin kanıdır. Fakat ben size derim: Babam (Rabbim)'in melekûtunda sizinle taze olarak onu içeceğim güne kadar, ben asmanın bu mahsulünden artık içmiyeceğim” (Matta, 26/27-28-29). “Ve onlara dedi ki: Bu benim kanım, birçokları için dökülen ahdin kanıdır. Doğrusu size derim: Allah'ın melekûtünde onu taze olarak içeceğim güne kadar asmanın mahsulünden artık içmiyeceğim” (Markos, 14/24-25). “Çünkü Rabbin gözünde büyük olacak, şarap ve içki içmiyecek ve daha anasının karnında Ruhulkudüs'le dolu olacak” (Luka,1/15). Müellif, bu nakillerle Ehl-i Kitab inancında şarabın yasak olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır. Konu ile ilgili Tevrât ve Bernaba dahil bütün İncillerinden nakiller getirmesi şarap ve alkollü içkilerin yasak olduğunu daha açık biçimde ortaya koymak içindir.”⁴⁵ Kitab-ı Mukades'in bütün bölümlerinden şarabın yasak olduğu ile ilgili nakiller getirmesindeki gaye Ehl-i Kitab'ın aleyhine delil olarak kullanma, onları yalanlama ve Kutsal metinlerini Kur'ân'a arz etme gayesiyle yapmış olabilir.

b) Adam Öldürme ile İlgili Yaptığı Nakil

Ahkâm ayetlerinin tefsirinde Kitab-ı Mukaddes nakillerinden yararlandığı bir başka yer ise adam öldürme ile ilgili ayettir. Konu ile ilgili ayet şöyledir. “Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın (öldürülür). Ancak her kimin cezası, kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa artık (taraflar) hakkaniyete uymalı ve (öldüren) ona (gereken diyeti) güzellikle ödemelidir. Bu söylenenler, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Her kim bundan sonra haddi aşarsa muhakkak onun için elem verici bir azap vardır” (el-Bakara, 2/178). Kısas, misliyle cevap vermek, ya da kişinin kendisine ait olan hakkını denk olan başka bir hak ile değiştirmek demektir.⁴⁶ Kısas kelimesi izi takip etmek anlamına gelen "kassa"dan

⁴⁵ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 2/ 603; Bernaba İncili'nde ise şarabın yasak oluşuyla ilgili olarak şu bilgiler yer almaktadır. “Melek (Cebrail), Meryem'e dedi ki: İleride Yesû (İsa) diye anılacak ve bu ad ile çağrılacak peygambere hâmile kal! Onu şaraptan, sarboş eden her içkiden ve her murdar etten (uzak tutup) alıkoy. Çünkü o yavrınyı Allah takdis etmiştir” (Bernaba, 1/4-6-2/7-10).

⁴⁶ Elmalı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Akçağ Yayınları, 2016), 1/585-586.

alınmıştır. Katilin maktülü öldürürken izlediği yöntem kendisine ceza verildiğinde esas alınıyorsa bu durum misliyle ceza manasında olan "kisas" olarak kabul edilmektedir.⁴⁷ İslâm öncesi toplumlarda öldürme olaylarında âdil bir cezalandırma mekanizması mevcut değildi. Soylulardan biri adam öldürürse kisas uygulanmaz, zayıf olan karşı tarafa az bir diyet ödenerek bu mesele kapatılırdı.⁴⁸ Kur'ân ise cahiliye döneminden kalan bu haksızlığı ortadan kaldırarak öldürenin cezalandırılmasında adil bir sistem getirdi. Toplumsal eşitliği sağlamak ve haksız yere adam öldürenin cezasız kalmaması için öldüren şahsın ya öldürülmesi ya da ağır diyet ödemesi hükmünü getirerek bu yola teşebbüs edenleri bu niyetlerinden caydırmıştır. Müellif ilahi dinler arasındaki ortak ve farklı yönleri ortaya koymak için Kitab-ı Mukaddes nakillerinden istifade etmektedir. Konuyla ilgili Tevrât'tan şu nakli getirir: "Bir kimseyi vurarak öldüren kimse mutlaka öldürülecektir. Ama isteyerek olmayıp da Tanrı rast getirdiyse onun sığınabilmesi için sana bir yer tayin edeceğim. Sürgün edilmesi gerekir" (Çıkış, 21/13). Tevrât naklinden anlaşıldığı kadarıyla Yahudi hükümlerinde kisas kesin olup öldüren mutlaka öldürülür. Katilin öldürülenin ailesi tarafından affedilmesine ise müsaade edilmemiştir.⁴⁹ Müellif, konu ile ilgili İncil'den de nakil getirerek Hıristiyanlıkta adam öldürmenin cezası ile ilgili bilgi vermektedir. Konu ile ilgili nakil şöyledir: "Göz yerine göz, diş yerine diş, denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim: Kötüye karşı koyma ve senin sağ yanağına kim vurursa ona ötekini de çevir" (Matta, 5/38). İncil nakillerinden anlaşıldığı kadarıyla Hıristiyanlıkta katil olana kisas yapılmaz diyet ödetilir.⁵⁰ Kur'ân ise bu ikisi arasında bir adalet ve hafifletme getirmiştir. Kisasla beraber maktülün ailesine affetme yetkisi vermiş bununla hem kan davasını önlemiş hem de insan hayatına saygı göstermiştir.⁵¹

c) Oruç İbadeti ile İlgili Yaptığı Nakil

Müellif ahkâm ayetlerinin tefsirinde birçok yer ve hususta Kitab-ı Mukaddes nakillerinden yararlanmaktadır. Yararlandığı yerlerden biri de oruç ile ilgili ayettir. Konu ile ilgili ayet şöyledir: "Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz" (el-Bakara, 2/183). Oruç ibadeti, İslamdan önceki bütün ümmetlerde

⁴⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî el-Kurtubî, *el-Câmi' li Abkâmi'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Berdûnî; İbrâhin Atfîş (Kahire: Dârü'l-Kütübü'l-Mısriyye, 1964), 2/ 245.

⁴⁸ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 1/455.

⁴⁹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 1/ 456.

⁵⁰ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 1/ 457.

⁵¹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 1/457.

ibadet olarak kabul edilmiş⁵² daha çok Allah'ı hoşnut etme ve nefsi dizginleme duygusuyla yapılmıştır.⁵³ Müellife göre tahrif edilmiş Tevrât nüshasında orucun farziyeti ile ilgili açık bilgi olmamakla beraber Hz. Mûsâ'nın kırk gün oruç tutması, Yahudilerin Yeruselim'in yıkıldığı tarihi hatırlayarak bir hafta oruç tutması geçmişte onlarda orucun farz olduğuna işarettir.⁵⁴ Aynı şekilde İncil'de de orucun farziyetiyle ilgili doğrudan bir emir olmamakla beraber Zekeriya bölümünde onun perhiz edişinden⁵⁵ söz edilmesi, Matta İncili'nde yer alan "Ve oruç tuttuğunuz zaman, ikiyüzlüler gibi surat asmayın; zira onlar oruç tuttuklarını insanlar görsünler diye, suratlarını asarlar. Doğrusu size derim: Onlar karşılıklarını aldılar. Fakat sen oruç tuttuğun zaman, başına yağ sür ve yüzünü yıka; tâ ki, insanlara değil, gizlide olan Babana oruçlu görünesin ve gizlide gören Baban (Rabbin) sana ödeyecektir" (Matta, 6/16) şeklindeki ifadeler gerek Yahudilikte gerekse Hristiyanlıkta orucun farz olduğuna dair kuvvetli delillerdir.

d) Kurban ibadeti ile İlgili Yaptığı Nakil

Müellif getirdiği Kitabı Mukaddes nakilleriyle İslam dininde yer alan birçok ibadet ve hükmün önceki ümmetlerde de var olduğunu ancak bu hükümlerin birçok yerde İsrailoğulları tarafından tahrif edildiğini ya da uygulanmadığını ortaya koymak için Kur'an ve Kitab-ı Mukaddes'ten örnekler getirmektedir. Kurban ibadetinin önceki dinler de var olduğunu ortaya koymak için önce Kur'an'dan sonra Kitab-ı Mukaddes'ten nakil getirmektedir. Konuyla ilgili ayet şöyledir: "Şimdi sen Rabbine kulluk et ve kurban kes" (Kevser, 108/2). Müellif, kurban ibadetinin ilk insan Hz. Âdem ile başladığını, bunun Hz. İbrahim ile devam ettiğini Hz. Peygamber ile zirveye ulaştığını ifade etmektedir.⁵⁶ Bununla beraber gerek Yahudilikte gerekse Hristiyanlıkta kurban ibadetinin tavsiye edildiğini haber vermek için Kitab-ı Mukaddes'ten nakiller getirir. Kitab-ı Mukaddes'te: "Ancak Rabdan başka bir ilâha kurban kesen helak edilecektir" (Çıkış, 22/20) ve "Kâhin bu koçla adamın işlediği günahı Rabbin önünde bağışlatacak ve adam bağışlanacak" (Levililer, 19/22) yer alan ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla bütün dinlerde kurban Allah için yapılması gereken bir ibadettir. Ayrıca

⁵² Oruç, bize farz kılındığı gibi Hristiyanlara da farz kılındı. Onların da oruçları sayı ve zaman bakımından aynıydı. Fakat onlar orucu sıcak olmayan aylara kaydurdular. Buna karşılık yaptıkları yanlışları telafi etmek için farz olan oruç günlerine gün eklediler. Böylece oruç tutulan gün sayısını elli (50) güne çıkardılar. Ebû Cafer İbn Cerir et-Taberî, *Câmi 'u'l-beyân fi te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed. Muhammed Şakir, (Beyrut: Müessesetü'r- Risâle, 2000), 3/ 410.

⁵³ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 1/ 471.

⁵⁴ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 1/ 472.

⁵⁵ Zekeriya bölümünde perhiz ile ilgili ayet pasajı şöyledir. "Bu yetmiş yıldır, beşinci ayda ve yedinci ayda oruç tuttuğunuz ve dövuündüğünüz zaman bana mi, benim için mi oruç tuttunuz? Ve yediğiniz zaman ve içtiğiniz zaman kendiniz için yemiyor musunuz?" (Zekeriya, 7/5).

⁵⁶ Hz. Peygamber döneminde Mekkeli müşrikler Allah'ın iki emri olan namaz ve kurban ibadetini özünden uzaklaştırmış, Allah dışındaki varlıklara namaz kılıp putlar için kurbanlar keserdi. Allah Hz. Peygamber'e kendisi için namaz kılıp emretmekle onların bu davranışı kınamıştır. Bk. Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib İbn Atıyye el-Endelüsi, *el-Muharrerü'l-veciz fi tefsiri'l-kitâbi'l-azîz*, thk. Abdüsselam Abdüssafî Muhammed (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001/1422), 5/ 529.

Allah için takdim edilen kurbanın günaha kefarete olacaktır.⁵⁷ Bütün bunlar Kur'ân ve Kitab-ı Mukaddes'in aynı kaynaktan yansıyan birer hidayet nuru olmalarının sonucu olarak yer yer birbirlerine gönderi yaptıkları ve muhteva itibariyle ciddi benzerlikler taşıdığını göstermektedir.⁵⁸

Sonuç

Müfessirlerin tarih boyunca vazgeçemedikleri olgulardan biri isrâîliyyât ile ilgili nakillerdir. Bu olgu bazı müfessirlerde kısıtlı bir şekilde tefsire alınırken bazılarında ise abartıya kaçılmıştır. Hatta birçok müfessir isrâîliyyât olarak doğrudan Kitab-ı Mukaddes naklinden bulunarak meseleyi farklı ele almayı yeğlemiştir. Araştırmamıza konu olan Celal Yıldırım da birçok müfessir gibi tefsirinde Kitab-ı Mukaddes nakillerinden yararlanmış. Müellif, bu konuda farklı bir yöntem takip etmiş, isrâîliyyât ile ilgili bilgilerin temininde bu bilgileri nakletmek suretiyle şöhrete ulaşmış şahıslardan almak yerine doğrudan Kitab-ı Mukaddes nakillerine başvurmuştur. Birçok yerde nakline başvurduğu Kitab-ı Mukaddes bilgilerini olduğu gibi kabul etmemiş, bu bilgileri Kur'ân'a arz etme, eleştirme, tashih etme gibi yöntemlerle ele almıştır. Hz. Peygamber'in gelişini müjdeleyen Tevrât ve İncillerden ayet pasajlarını naklederek onların birçok yerde tahrife gittiklerini ispatlamaya çalışmıştır. Peygamberler ve şeriatleri ile ilgili birçok bilgi ve hükmün Ehl-i Kitab tarafından değiştirildiğini ortaya koymuştur. Ayrıca bir ayet için birden çok Kitab-ı Mukaddes nakli yaparak tahrif ve tağyiri ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Kitab-ı Mukaddes nakillerini belli bir kritiğe tabi tutan müellif, İslâm inancına aykırı olan nakillerden sakınmış bunlar arasında tercihte bulunmuştur. Yıldırım, Kitab-ı Mukaddes nakillerinde eleştiri ile yetinmemiş Kur'ân'a mutabık konuları da ifade etmiştir. Kitab-ı Mukaddes'teki birçok konuyu Kur'ân'a arzederek Kur'ân'ın mucizeliğine dikkat çekmiştir.

Bir konu hakkında Tevrât ve İncillerden sayfalarca nakil yapması müellifin bu konuda diğer müfessirlerden farklı bir yöntem izlediğini göstermektedir. Ancak peygamberler ile ilgili nakillerde iftira tarzındaki konulardan sakındığı ve bunları zikretmekten çekindiği çalışmamızda tespit edilmiştir. Birçok konuda Kitab-ı Mukaddes nakillerine başvuran müellifin bu konuda abartıya kaçtığı çalışmamızda tespit edilen bir yönüdür. Ancak araştırmamızda bir müfessirin ayetlerin tefsiri için Kitab-ı Mukaddes nakillerine bu sıklıkta başvurusunun gerekli olmadığı kanaatine sahip olduğumuzu ifade etmek isteriz.

⁵⁷ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 13/ 7038.

⁵⁸ Necdet Çağal, *Kitab-ı Mukaddes'in Yeni Tabrif edildi* (Ankara: Beyan yayınları 2016), 229.

Kaynakça

- Adam, Baki. *Yabudiliğin İslam'a ve Hristiyanlığa Bakışı*. Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 1998.
- Aydemir, Abdullah. *Tefsirde İsrâiliyyât*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.
- Bedevi, Cemal. Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Muhammed (s.a.v). *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/1 (1998), 225-257.
- Büyük, Enes. "Tefsirde İsrâiliyyâta Dair Bazı Tespit ve İddiaların Değerlendirilmesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Dergisi*, 23/2 (2019), 765-785.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*, Ankara: Tdv. Yayınları, 1988.
- Çağlı, Necdet. *Kitab-ı Mukaddes'in Neyi Tabrif edildi*. Ankara: Beyan yayınları, 2016.
- Çetiner, Bedrettin. "Ahkâmu'l-Kur'ân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1: 551. İstanbul, TDV Yayınları, 1988.
- Ebû Şehbe, Muhammed. *el-İsrâiliyyât ve'l-Mevdûât fî Kütübi't-Tefsîr*. Kâhire: Mektebetü's-Sünne, 1408.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhîr Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Kâmûsü'l-Mubîd Tercümesi*. trc. Asım Efendi, İstanbul: Cemal Efendi Matbaası, 1305.
- Güngör Mevlüt. *Fıkıhî Tefsir Hareketi İlk Fıkıhî Tefsir*. İstanbul: Kur'ân Kitaplığı, 1996.
- Halil b. Ahmed, "Hkm" *Kitabü'l-Ayn*. thk. 'Abdulhamîd Hindâvî. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Harman, Ömer Faruk. "Meryem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29: 236. İstanbul, TDV Yayınları, 1989.
- Hatipoğlu, İbrâhim. "İsrâiliyyât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23:195. İstanbul, TDV Yayınları, 2001.
- İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib el-Endelüsi. *el-Muharrerü'l-veciz fî tefsiri'l-kitâbi'l-azîz*. 6 cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001/1422.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemalüddîn Muhammed. *Lisânü'l-Arab*. 15 cilt. Beyrut: Dârü Sadr, 1993.
- Kaplan, Abdurrahim. "Bikâ'î'nin Nazmü'd-Dürer Adlı Tefsirinde İsrailiyât- Amaç, Dayanak ve Sınırlar –", *JASSS* sy. 71 (2018), 291-302.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî. *el-Câmi' li Abkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed, el-Berdûnî; İbrâhin Atfîş, 24 cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964.

M. J. Kister, İsrailoğullarından Nakilde Bulunma Meselesi. Çev. Cemal Ağırman, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/1 (2001), 124-153.

Muhammed Hamidullah, İslam Hukukunun Kaynakları Açısından Kitab-ı Mukaddes, çev. İbrahim Cânan, *Atatürk Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi Dergisi*, 3/1 (1979), 379-410.

Na'nâa, Remzi. *el-İsrâiliyyât ve Eserubâ fi Kütübi't-Tefsîr*. Beyrut: Dârü'l-Kalem, 1970.

Özel, Mustafa. Tefsir Kaynağı Olarak Kitab-ı Mukaddes: İbrahim Bikâî Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/1 (2010), 71-91.

Seyyid, Kutub. *fi Zilali'l-Kur'an*. trc. İ. Hakkı Şengüler, M. Emin Saraç, Bekir Karlığa, 16 cilt. İstanbul: Hikmet Yayınları tsz.

Taberî, Ebû Cafer İbn Cerîr. *Câmi'u'l-beyân fi te'vîli âyi'l-Kur'an*. thk. Ahmed. Muhammed Şakir, 25 cilt. Beyrut: Müessesetü'r- Risâle, 2000.

Tottolî, Roberto. "İslamî Literatürde İsrâiliyyât Teriminin Kökeni ve Kullanımı". çev. Mesut Kaya. Konya: *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 10/2 (2010), 201-215.

Yazır, Elmalı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 cilt. İstanbul: Akçağ Yayınları, 2016.

Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*. 14 cilt. İzmir: Anadolu Yayınları, 1989.

Zebîdî, Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed. *Tacii'l-arûs min cevâbiri'l-Kâmûs*. thk. İbrahim Terzi, Beyrut: Dârü İhyâi't-Türasi'l-Arabi, 1975.

Zehebî, Muhammed Hüseyin. *Tefsîr ve Hadîste İsrâiliyyât*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.